

Helsingin kaupungin lukioiden opiskelijoiden opiskeluhyvinvointia tukevat suunnitelmat

Helsinki

Sisällys

Johdanto.....	3
1 Oppilaitosyhteisön toimenpiteet yhteisöllisen opiskeluhuollon edistämiseksi	5
2 Opiskelijoiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä	5
2.1 Väkivalta-, kiusaamis- tai häirintätilanteen käsittely	6
2.2 Kiusaamisen ja häirinnän ehkäiseminen sekä niihin puuttuminen	6
2.3 Kiusaaminen ja häirintä verkossa	8
2.3.1. Toimintaohjeita opiskelijoille	8
2.3.2. Toimintaohjeita opettajille	9
2.4 Seksuaalinen häirintä ja väkivalta, grooming sekä niihin puuttuminen.....	9
2.4.1 Ohjeita opiskelijalle.....	10
2.4.2 Toimintaohjeita opettajalle	10
2.4.3 Yhteystietoja	11
2.5 Kunniaan liittyvä väkivalta	12
2.5.1. Toimintaohjeita opettajalle: Ota väkivalta puheeksi.....	12
2.5.2. Ohjeita opiskelijalle.....	13
2.5.3. Yhteystietoja	13
3. Päihteiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen	14
3.1 Ehkäisevä päihdetyö.....	14
3.2 Ehkäisevän päihdetyön toteuttaminen	14
3.3 Akuutti päihdetilanne	15
3.5 Huomioitavaa.....	16
4. Tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen	17
4.1. Moninaisuuden huomioiminen.....	18
4.2. Sukupuolitietoisuus	19
4.3. Syrjinnän ehkäisy	19
5. Lähisuhdeväkivallan ehkäisy	20
Lähteet	21
Liitteet.....	22
Liite 1. Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä kiusaaminen.....	22
Liite 2. Toimintamalli oppilaitoksessa tapahtuviin väkivaltatilanteisiin	24

Johdanto

Tässä Helsingin kaupungin lukioiden **opiskeluhoルトosuunnitelman liitteisiin** kuuluvassa suunnitel-makokonaisuudessa keskeinen tarkoitus on Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien synty-mistä. Lähtökohtana on yhteisöllinen opiskeluhoolto, jota toteuttavat kaikki oppilaitoksessa työ-skentelevät henkilöt. Kaikkien oppilaitoksessa opiskelijoiden kanssa työskentelevien sekä opiskelu-huoltopalveluista vastaavien viranomaisten ja työntekijöiden on tehtävissään edistettävä opiskeli-joiden ja oppilaitosyhteisön hyvinvointia sekä kotien ja oppilaitoksen välistä yhteistyötä.

Ensisijainen vastuu opiskeluyhteisön hyvinvoinnista ja oppimisympäristöjen turvallisuudesta on lukion henkilökunnalla. Jokaisen opiskelijan toivotaan huomioivan opiskelijatovereidensa hyvin-voinnin ja puuttuvan havaitsemaansa turvallisuutta ja hyvinvointia uhkaavaan asiaan. Opiskelija voi kääntyä kenen tahansa henkilökuntaan kuuluvan puoleen kokiessaan tai havaitessaan väkival-taa, kiusaamista, häirintää tai muita turvallisuutta ja hyvinvointia uhkaavia asioita.

Varhaisen tuen varmistamiseksi lukion henkilökunta ja opiskeluhoillon työntekijät voivat konsul-toida toisiaan nimettömästi. Jos oppilaitoksen tai opiskeluhoillon työntekijä arvioi, että opiskelijan opiskeluvaikeuksien tai sosiaalisten tai psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi taikka poistamiseksi tarvitaan opiskeluhoillon psykologi- tai kuraattoripalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä opiskeluhoillon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot¹.

Opiskelijan osallisuus kaikkien häneen liittyvien asioiden käsittelyssä on olennaista ja tärkeää. Ni-metön konsultointi mahdollistaa tuen saamisen ja toimintatapojen pohtimisen. Opiskelijan tiedot-taminen huolen puheeksi ottamisesta on tärkeää, ja ohjaus opiskeluhooltoon tulisi tehdä mielui-ten saattaen-vaihtaen periaatteella.

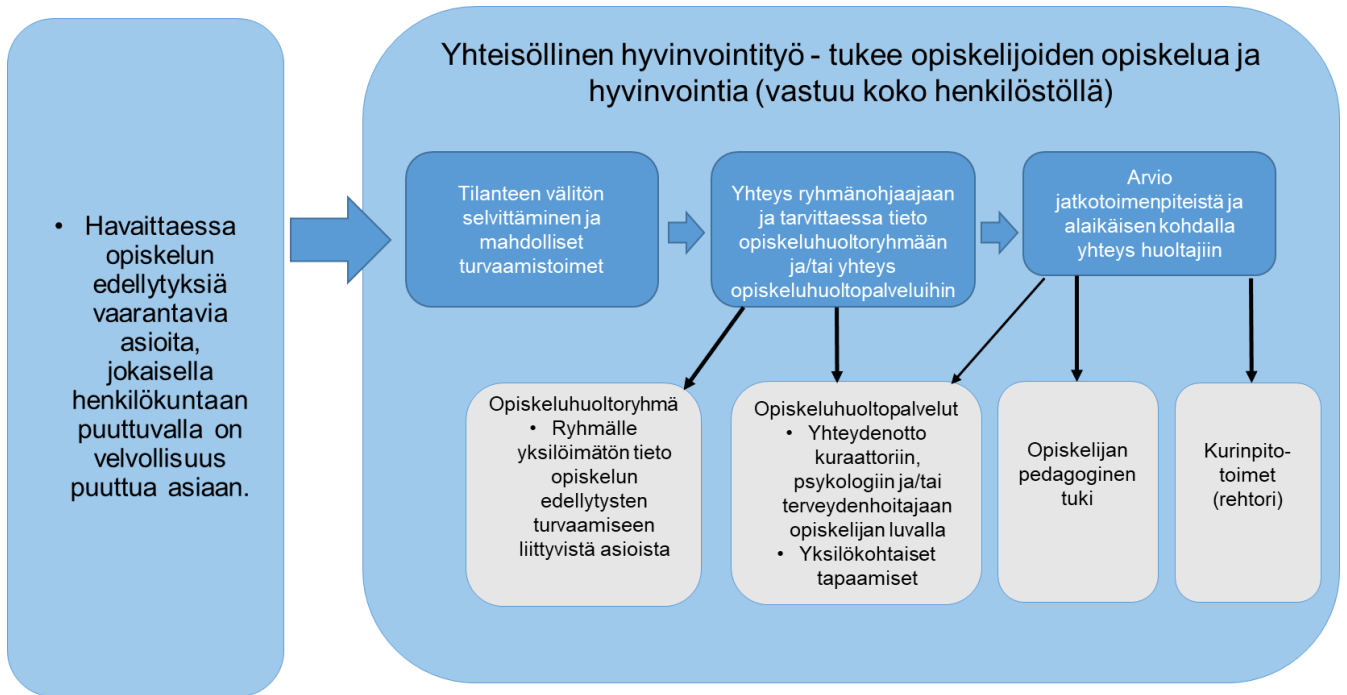
Tähän ohjeistukseen perehdytään lukuvuosien alussa ja aina tarvittaessa siten, että sekä henkilö-kunta kuin opiskelijatkin ovat tietoisia toimintatavoista eri tilanteissa, oikeuksistaan ja velvollisuuk-sistaan sekä vastuistaan.

Kuviossa 1. kuvataan toiminta opiskelun edellytyksiä vaarantavissa tilanteissa sekä toiminnan ke-hittäminen ehkäisemään ja ennakoidaan näitä tilanteita. Oppilaitoskohtaisten hyvinvointiryhmien tehtäviin kuuluu kehittää yhteisöllistä opiskeluhooltoa entistä ennalta ehkäisevämpään suuntaan, kerätä tietoa opiskelun edellytyksiä estävistä asioista sekä suunnitella toimia tunnistettujen asioi-den korjaamiseksi ja havaittujen ongelmien poistamiseksi.

---

¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 16§ 1287/2013

Yhteydenotto opiskeluhoillon psykologi- ja kuraattoripalvelujen saamiseksi. Jos oppilaitoksen tai opiskeluhoillon työntekijä arvioi, että opiskelijan opiskeluvaikeuksien tai sosiaalisten tai psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi taikka poistamiseksi tarvitaan opis-keluhoillon psykologi- tai kuraattoripalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä opiskeluhoillon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot. Jos yhteydenottoa ei ole mahdollista tehdä yhdessä, opiskelijalle on annettava tieto yhteydenotosta ja mahdollisuus keskustella yhteydenottoon liittyvistä syistä 15§:n 1 momentissa säädettyssä määräjässä. Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu, joka ammatillisessa tehtävässään on saanut tietää opiskelijan tuen tarpeesta, voi salassapitosäännösten estämättä ottaa yhteyttä opiskeluhoillon psykologiin tai kuraat-toriin. Opiskelijan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on annettava tieto tässä pykälässä säädetystä yhteydenotosta, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Kuvio 1: Opiskelukykyä ja hyvinvointia edistävä toimintamalli häirintätilanteissa

1 Oppilaitosyhteisön toimenpiteet yhteisöllisen opiskeluhuollon edistämiseksi

Ennakoivalla ja varhaisella tuella, puuttumisella ja ohjauksella pyritään edistämään opiskelijan hyvinvointia ja opintojen etenemistä sekä ehkäisemään ristiriitatilanteita opiskelussa. Koko henkilökunnan tehtäviin kuuluu edistää ja luoda hyvää opiskelu- ja työympäristöä. Koko oppilaitosyhteisöä tukeva ehkäisevä yhteisöllinen työ on opiskeluhuollon ensisijainen toteuttamismuoto. Hyvinvoiva opiskeluyhteisö sekä terveellinen ja turvallinen opiskeluympäristö ovat oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edellytyksiä.

Lukion järjestyssäännöt on laadittu turvaamaan opiskelijoiden ja oppilaitoksen koko henkilöstön viihtyvyys. Opiskelijoiden ja koko oppilaitoksen henkilöstön tulee noudattaa järjestyssääntöjä. Näin luodaan kaikille turvallinen opiskelu- ja työympäristö ja mahdollistetaan opiskelun esteetön sujuminen.

Opiskelun esteetöntä sujumista tukevat opiskeluhoitosuunnitelma, kriisisuunnitelma (oppilaitoskohtainen) sekä oppimisen tuen suunnitelma. Lisäksi jokaisessa lukiossa on oma turvallisuussuunnitelmansa.

2 Opiskelijoiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Kaikissa Helsingin kaupungin lukioissa on nollatoleranssi kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa kohtaan. Jokaisen kouluyhteisöön kuuluvan opiskelijan ja siellä työskentelevän aikuisen tulee olla tietoinen kiusaamisesta ilmiönä, tunnistaa sen erilaiset muodot ja tuntee oppilaitoksen tavat puuttua kiusaamistilanteisiin (OPH:n käsikirja).

Kaikilla opiskelijoilla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Oppilaitoksen järjestyssäännöissä määritellään turvallisen opiskeluympäristön toimintaperiaatteet. Henkilökunta ja opiskelijat perehdytetään järjestyssääntöihin vuosittain. Tavoitteena on, että jokainen yhteisön jäsen omalla toiminnallaan edistää esteettömän ympäristön kehittymistä. Kuulluksi tuleminen, osallisuus ja mahdollisuus olla mukana yhteisön hyvinvoinnin rakentamisessa vahvistavat opiskelijan kokemusta omasta merkityksestään. Kiusaamisen vastaisessa työssä tavoitteena on luoda oppilaitokseen vertaissuhteita tukevaa ja vuorovaikutuksen ongelmia ehkäisevä toimintakulttuuri, jossa minäänlainen toista loukkaavaa käytös ei ole hyväksyttävää.

Kiusaaminen on ilmiö, jota on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Lähtökohtana voidaan pitää yleisesti hyväksyttyä määritelmää, että ”kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle opiskelijalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai paha mieltä ja paha mieltä aiheuttavat joku tai jotkut, jo(i)ta vastaan kiusatun on vaikea puolustautua”. Näin ollen kiusaaminen on toistuvaa, tietoista ja vallankäyttöä. Kiusaaminen voi olla sanallista, fyysistä, omaisuuteen kohdistuvaa (esim. tavaroiden ottamista tai tahallista tuhoamista) tai epäsuoraa manipulointia, juorujen ja valheiden levittämistä tai ryhmän ulkopuolelle sulkemista.

Oppilaitoksessa **puututaan heti** havaittuihin häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatapauksiin sekä epäilyihin rikoksista ja tehdään tarvittaessa asiaan kuuluvat ilmoitukset poliisille (Liite 1. Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä kiusaaminen).

Velvollisuus puuttua on jokaisella oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluvalla ja myös opiskelijoita ohjeistetaan puuttumaan häirintään, kiusaamiseen ja seksuaaliseen häirintään sekä ottamaan yhteyttä henkilökuntaan näissä tapauksissa. Alaikäisten turvallisuuteen liittyvissä asioissa on oppilaitoksen henkilökunnalla lastensuojeluilmoitusvelvollisuus.

Yksittäisen opiskelijan tai opiskelijajoukon puheiden tai toiminnan radikalisoituminen, mielentilan ja käyttäytymisen huolestuttavat muutokset tms. on myös syytä ottaa vakavasti. Keskeisenä tavoitteena ovat varhainen puuttuminen.

Erilaisia tilanteita selvitellessä ja niihin puuttuttaessa on aina kirjattava tarkasti ja yksityiskohtaisesti ylös tehdyt ja sovitut toimenpiteet. Tarkka kirjaaminen tukee kaikkien osapuolten oikeusturvan toteutumista. Kirjaamistavat sovitaan oppilaitoskohtaisissa ohjeistuksissa.

2.1 Väkivalta-, kiusaamis- tai häirintätilanteen käsittely

Väkivalta-, kiusaamis- tai häirintätilanteissa asia käsitellään välittömästi ja tapauksesta tiedotetaan rehtorille. Osapuolten kanssa keskustellaan ja heidän näkemyksensä kuullaan. Tapahtuneesta tiedotetaan alaikäisen opiskelijan huoltajaa. Ryhmänohjaaja tai muu kiusaamista selvitellyt aikuinen keskustelee kiusaajan kanssa ja muistuttaa järjestyssäännöistä sekä toivotusta käyttäytymisestä jatkossa. Vakavammassa tilanteissa asian käsittely siirretään poliisille. Asian selvittelyssä huomioidaan teon tekijän ja teon kohteena olevan yksilöllinen tuki, tarvittava hoito yhteistyössä opiskeluhuollon kanssa sekä jälkiseuranta pian tapahtuman jälkeen. Tällöin osapuolia kuullaan ja arvioidaan, onko kiusaaminen tai häirintä loppunut tai jatkunut. Tarvittavat tukitoimet toteutetaan tarvittaessa opiskeluhuollossa.

Väkivallasta, kiusaamisesta ja häirinnästä huoltajalle ilmoittaa ryhmänohjaaja tai tilanteen yhteydessä sovittava oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluva. Tarvittaessa toimitaan yhteistyössä sosiaalitoimen, nuorisotoimen, ehkäisevän nuorisotyön, poliisin ja päihdetyöntekijöiden sekä muiden viranomaisten kanssa.

2.2 Kiusaamisen ja häirinnän ehkäiseminen sekä niihin puuttuminen

Hyvän oppimisen kannalta olennaista on hyvä työrauha, joka on yhteydessä myös kouluviihtyvyyteen. Opiskelijalla on oikeus oppimiseen ja työhön. Opettajilla ja muulla oppilaitoksen henkilökunnalla on oikeus työrauhaan. Turvallinen oppimisympäristö tukee hyvää työskentelyilmapiiriä, ja oppimista. Lukiolain 30 §:n mukaan opiskelijan on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyvä asiallisesti. Opiskelijan on käyttäytyttävä muita kiusaamatta ja vältettävä toimintaa, joka voi vaarantaa muiden opiskelijoiden, oppilaitosyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.

Mikäli opiskelija jatkuvasti häiritsee muiden työskentelyä tai yksittäistä opiskelijaa, on henkilökunnalla oikeus ja velvollisuus ohjata opiskelijaa toimimaan muita kunnioittavalla tavalla. Yhteisten

toimintatapojen ja ryhmän pelisääntöjen laatiminen yhdessä opiskelijoiden kanssa on yksi keino luoda yhteistä toimintatapaa ja kunnioittavaa työskentelykulttuuria. Myös opiskelijoilla on merkittävä tehtävä häirinnän ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa. Havaitessaan häirintää, opettaja puuttuu tilanteeseen heti ja ottaa tarvittaessa yhteyttä opiskelijan huoltajaan sekä muuhun opetushenkilökuntaan ja psykologiin tai kuraattoriin (Kuvio 2. Kiusaamiseen ja häirintään puuttumisen toimintamalli). Häiritsevää opiskelijaa kuullaan mahdollisista opetusjärjestelyistä päätettäessä.

Kuvio 2. Kiusaamiseen ja häirintään puuttumisen toimintamalli.

Netissä tapahtuvan häirinnän ja kiusaamisen tunnistaminen, puheeksi otto ja siihen puuttuminen kuuluu oppilaitoksen henkilökunnan työhön. Oppilaitos puuttuu myös mm. oppilaitoksen tietoon tulleeseen internetissä/sähköisissä/virtuaalisissa kanavissa tapahtuvaan koulukiusaamiseen ja häirintään sekä huomioi muut vastaavan kaltaiset häirintämuodot ja puuttuu niihin sekä tekee tarvittaessa asiaan kuuluvat ilmoitukset poliisille. Häirinnän muodoista ja niihin puuttumisen tavoista tiedotetaan opiskelijoille ja häirinnän ehkäisemiseen liittyvissä toimissa toimitaan yhteistyössä opiskelijakunnan kanssa. Opiskelijoita ohjeistetaan ilmoittamaan oppilaitoksen henkilöstöön kuululle, mikäli he kohtaavat sukupuoleensa kohdistuvaa häirintää oppilaitoksessa tai sen ulkopuolella opintoihin liittyvissä tilanteissa.

Jokaisessa lukiassa on oma ohjeistuksensa, jossa kuvataan konkreettisesti toimintatavat ja vaikiintuneet käytännöt kiusaamistilanteiden selvittelyihin liittyen (keskustelut, yhteistyö huoltajien kanssa, kirjaaminen, seuranta jne.). Ohjeistuksessa on hyvä myös tuoda esiin millä keinoin kiusaamista konkreettisesti pyritään ennalta estämään.

2.3 Kiusaaminen ja häirintä verkossa

Verkossa tapahtuva kiusaaminen on tarkoituksellista ja toistuvaa harmin aiheuttamista toiselle netin, kännykän tai muiden elektronisten laitteiden avulla. Verkossa tapahtuva kiusaaminen satuttaa ja on yhtä haitallista ja vakavaa kuin kasvokkain tapahtuva kiusaaminen.

Verkkokiusaamista voi olla mm.

- Pilkkaavat tai uhkaavat viestit
- Juorujen tai henkilökohtaisten tietojen levittäminen
- Valokuvien manipulointi ja levittäminen
- Toisen nimellä esiintyminen
- Sulkeminen ryhmän tai keskustelun ulkopuolelle
- Salasanojen huijaaminen

Opetushenkilöstön tulee puuttua verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen, joka tapahtuu kouluajalla, oppilaitokseen liittyvässä toiminnassa ja johon on osallisena oppilaitoksen opiskelijoita. Mikäli opettaja saa tietoonsa verkossa tapahtunutta kiusaamista, joka on oppilaitoksen opiskelijan ja oppilaitoksen ulkopuolisen henkilön välistä, opettajan on suositeltavaa kertoa siitä oppilaan huoltajalle. Mikäli oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluva saa tietoonsa verkossa tapahtuvaa toimintaa, joka täyttää esimerkiksi seksuaalirikoksen tunnusmerkistön, hänellä on velvollisuus ilmoittaa asiasta poliisille.

Opiskelijat eivät aina lähesty aikuisia nettikiusaamiskokemuksillaan, koska he eivät usko oppilaitoksilla olevan kykyä ymmärtää heitä tai keinoja puuttua kiusaamiseen. Netissä tapahtuva kiusaaminen on liitettävä kiinteäksi osaksi oppilaitoksen kiusaamisen vastaisen työn käytäntöjä ja prosesseja. Kiusaamisen ehkäisyn kannalta on tärkeää, että oppilaitoksissa käydään säännöllisesti vuoropuhelua mediataidoista ja mediakasvatuksen sisältöjä käsitellään oppitunneilla.

Poliisit toimivat myös sosiaalisessa mediassa. Poliiseihin voi ottaa yhteyttä ja kysyä neuvoa sosiaalisessa mediassa tapahtuneesta. Nettipoliisitoiminta on osaltaan poliisin ennalta estävää toimintaa. Nettipoliisit osallistuvat myös rikosten selvittelyyn ja tiedottavat tärkeistä ja ajankohtaisista asioista. Nettipoliisitoiminnalla halutaan myös madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä poliisiin. Oppilaitos voi myös kysyä neuvoa poliisilta, olisiko tilanteessa syytä tehdä rikosilmoitus. Poliisi voi käyttää tutkinnassa lainmukaisia pakkokeinoja, joihin sisältyy myös viestin lukeminen.

2.3.1. Toimintaohjeita opiskelijoille

- Pyydä kiusaajaa lopettamaan. Kerro, että hänen lähettämänsä viestit tuntuvat sinusta pahalta ja ovat väärin. Jos näet, että jotain kiusataan netissä, älä jaa kiusaajan viestejä eteenpäin.
- Älä vastaa kiusaajan viesteihin, jos hän jatkaa käytöstään pyyntösi jälkeen. Viesteihin vastaaminen usein vain pahentaa tilannetta, sillä kiusaaja usein hakee pelästyneitä tai suuttuneita reaktioita kiusatulta. Jos et reagoi mitenkään, on mahdollista, että kiusaaja turhautuu ja lopettaa ärsyttämisen.

- Tallenna ikävät ja loukkaavat viestit todistusaineistona. Laita myös ylös mahdolliset nimimerkit, sähköpostiosoitteet ja kaikki muu sellainen tieto, josta voi olla myöhemmin hyötyä kiusaamisen selvittelyssä.
- Estä ja ilmianna. Useimmissa sovelluksissa voit estää / blokata kiusaajan viestit ja ilmiantaa kiusaajan sivuston ylläpitäjälle.
- Kerro kohtaamastasi luotettavalle aikuisille, ettei paha mieli jää vaivaamaan. Aikuiset auttavat kiusaamisen selvittelyssä mielellään. Voit olla asiassa yhteydessä esimerkiksi oppilaitoksesi kuraattoriin tai psykologiin.

2.3.2. Toimintaohjeita opettajille

Mitä tehdä verkkokiusaamisen ilmetessä?

- Tue kiusattua, älä syyllistä verkkokäytöstä vaan kiitä, että hän kertoi asiasta sinulle.
- Kiusaamisviesteihin ei yleensä kannata vastata.
- Viesti kannattaa tallentaa mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten (esim. ottamalla ruutu-kaappaus).
- Pohdi nuoren kanssa, miten vastaavia tilanteita voitaisiin välttää jatkossa.
- Jos kiusaaja ja kiusattu tuntevat toisensa, on hyvä tiedostaa, että usein löytyy myös aikuinen, joka tuntee heidät molemmat.
- Jos toiminta on palvelun sääntöjen vastaista, ota yhteys ylläpitoon.
- Jos epäilet, että toiminta on laitonta, ota yhteys poliisiin.

Opiskeluryhmillä on usein yhteisiä ryhmäviestintään tarkoitettuja ryhmiä, missä on opettajia mukana (esimerkiksi WhatsApp). Viestintäryhmän tarkoitus on syytä miettiä etukäteen ja sopia mihin viestintäryhmää käytetään, minkälainen viestintä on toivottavaa ja minkälainen ei.

2.4 Seksuaalinen häirintä ja väkivalta, grooming sekä niihin puuttuminen

Seksuaalinen häirintä ja grooming ovat viime vuosina yleistyneitä ilmiöitä, joista oppilaitosten aikuisten on hyvä olla tietoisia, ja osata tarvittaessa ottaa puheeksi. Opiskelijan tietoisuutta omista oikeuksistaan ja oikeudesta koskemattomuuteen edistetään yhteisöllisen opiskeluhuollon työn keinoin opetussisältöjen lisäksi. Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä. Seksuaalinen häirintä loukkaa henkilön psyykkistä tai fyysistä koskemattomuutta luomalla uhkaavan, vihamielisen, halventavan, nöyryyttävän tai ahdistavan ilmapiirin. Fyysinen seksuaalinen häirintä voi olla rikoksena rangaistavaa seksuaalista ahdistelua.

Seksuaalisella häirinnällä on yhtymäkohtia kiusaamiseen, mutta häirinnän ei tarvitse olla ilkeämielistä. Vakavimmillaan häirintä voi muuttua seksuaaliseksi väkivallaksi ja rikokseksi.

Seksuaalinen häirintää voi olla esim.

- vihjailevat eleet tai ilmeet,
- härskit puheet, nimittely, kaksimieliset vitsit,
- vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset,

- pornoaineiston esille asettaminen, seksuaalisesti väritynyt viestintä netissä, puhelinsoitot tai sähköpostit,
- fyysinen koskettelu, seksuaalisväritteiset ehdotukset tai vaatimukset,
- siihen voi liittyä myös seksuaalista väkivaltaa, esimerkiksi raiskaus tai sen yritys.

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Se ei kuitenkaan ole luonteeltaan seksuaalista.

Grooming tarkoittaa aikuisen tietoista ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään seksuaaliseen kontaktiin nuoren kanssa tai houkutellaan nuori tekemään seksuaalisia tekoja. Rikoslaisissa säädetään rangaistavaksi nuoren houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin eli niin sanottu grooming. Säännöksen nojalla nuoren seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämiseen tähtäävistä teoista rangaistaan. Tunnusmerkistö täyttyy, kun tekijä ehdottaa tapaamista tai muuta kanssakäymistä nuoren kanssa siten, että ehdotuksen sisällöstä tai olosuhteista muuten ilmenee tekijän tarkoituksena olevan edellä mainittujen rikosten tekeminen.

Näiden ilmiöiden tunnistaminen ja puheeksi otto on tärkeää oppilaitoksissa. Opiskeluhuollon asiantuntijat tukevat ja konsultoivat näihin ilmiöihin liittyvissä huolissa ja sopivat tilanteissa toteutettavista toimintatavoista yhdessä huolen esiin tuoneen henkilön kanssa.

2.4.1 Ohjeita opiskelijalle

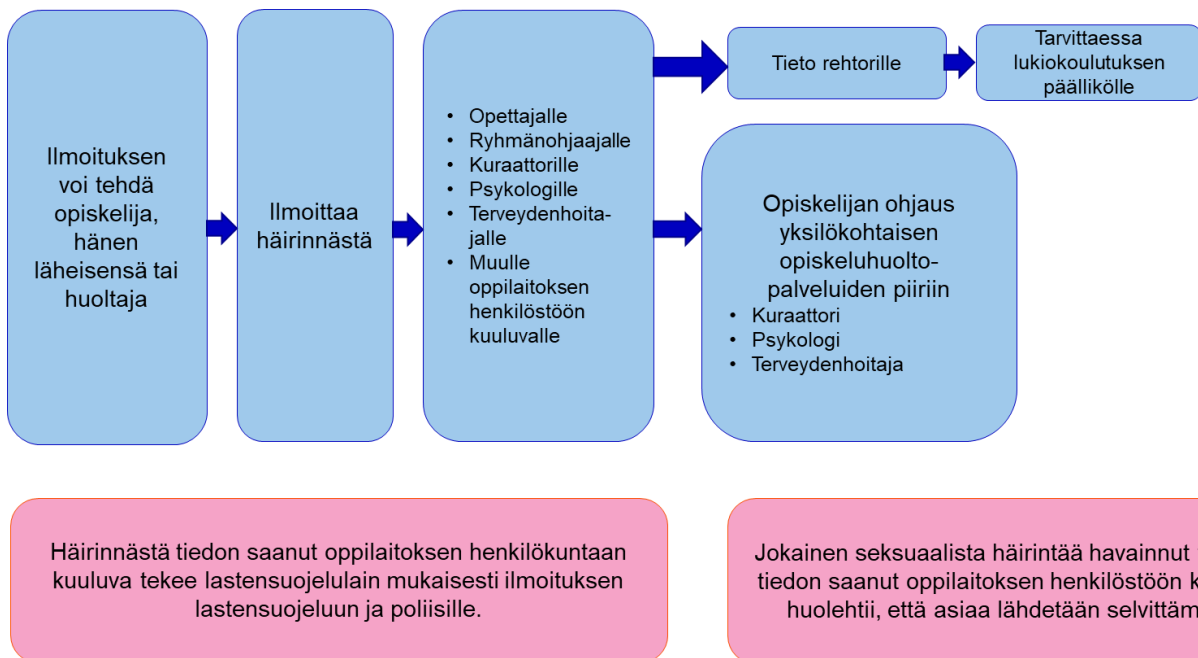
- Jos havaitset seksuaalista häirintää tai joudut itse sen kohteeksi, ilmaise häiritsijälle, miltä hänen käyttäytymisensä tuntuu ja pyydä häntä lopettamaan.
- Jos et voi tai halua ottaa yhteyttä häiritsijään tai jos häirintä kielloista huolimatta jatkuu, ilmoita siitä opettajalle, ryhmänohjaajalle, psykologille, kuraattorille, terveydenhoitajalle, rehtorille tai muulle luotettavana pitämällesi oppilaitoksen aikuiselle. Hänellä on velvollisuus ryhtyä toimiin tietonsa tulleen häirinnän osalta.
- Kirjaa ylös jatkokäsittelyä varten aika ja paikka, jolloin häirintää on tapahtunut, keitä on ollut läsnä tilanteessa ja mitä tilanteessa tapahtui.
- Säilytä mahdolliset todisteet esim. some-, teksti- ja sähköpostiviestit.
- Ilmoita oppilaitoksen aikuiselle myös havaitsemasi muihin kohdistuva seksuaalinen häirintä.
- Käytä oikeuttasi opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluihin sekä opiskeluterveydenhuoltoon, kun tarvitset tukea tai apua. Keskustelu on luottamuksellisesta. Toiveesi ja mielipiteesi otetaan huomioon.

2.4.2 Toimintaohjeita opettajalle

Opettajan vastuisiin kuuluvat seuraavat asiat (ks. Kuvio 3.):

- Ilmoittaa rehtorille tietoonsa tulleesta oppilaitoksessa tapahtuneesta opiskelijaan kohdistuneesta seksuaalisesta häirinnästä.

- Ilmoittaa alle 18-vuotiaaseen opiskelijaan kohdistuneen seksuaalirikosepäilyä poliisille ja lastensuojeluun.
- Mahdollisuus konsultoida opiskeluhoillon henkilöstöä opiskelijan yksilökohtaisen opiskeluhoillon tarpeesta ja luovuttaa tässä yhteydessä salassapidon estämättä opiskeluhoillon järjestämisen ja toteuttamisen kannalta välttämättömiä tietoja.
- Ohjata opiskelija tarvittaessa opiskeluterveydenhuollon palvelujen piiriin.
- Ottaa yhteyttä opiskeluhoillon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa todetessaan palveluiden tarpeen sekä luovuttaa psykologille ja kuraattorille tuen tarpeen arvioimiseen salassapidon estämättä tarvittavat tiedot.
- Kutsua tarvittaessa koolle yksilökohtainen monialainen asiantuntijaryhmä huomioiden kokoonpanon tapauskohtainen harkinta ja sen edellyttämä suostumus.

Kuvio 3: Toimintamalli tilanteisiin, jolloin itseen tai toiseen opiskelijaan on kohdistunut häirintää (esim. seksuaalista häirintää)

2.4.3 Yhteystietoja

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä suullisesti tai kirjallisesti. Ilmoitus tehdään opiskelijan kotikunnan lastensuojelupalveluihin. Helsingin kaupungissa asuvien alaikäisten opiskelijoiden kohdalla ilmoitus tehdään sen alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijälle, jonka alueella nuori asuu. Virkaajan ulkopuolella voi ottaa yhteyttä sosiaalipäivystykseen, puh. 020 696 006. Oman oppilaitoksen kuraattoria voi konsultoida ilmoituksen tekemiseen liittyvissä asioissa.

Lastensuojelun anonyymi konsultointi:

Jos ilmoitusvelvollisella on vaikeuksia arvioida sitä, onko nuoresta herännyt huoli riittävää lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi, neuvoa voi kysyä lastensuojelulta yleisellä tasolla. Tällöin opiskelijasta ja hänen perheestään puhutaan nimettömänä, näiden henkilöllisyyttä paljastamatta. Tilanteessa, jolloin epäillään alaikäiseen kohdistuneesta seksuaalirikosta, otetaan yhteyttä **poliisin seksuaalirikosryhmään** puh. 050 456 3654 tai 029 547 1612 tai faksi 09 876 4804.

Myös Lasten ja nuorten **oikeuspsykiatrinen osaamiskeskus** antaa neuvontaa ja ohjausta liittyen alaikäisiin kohdistuneisiin seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn epäilyihin. Neuvontapuhelimen numeron on (09) 471 80850. Tilanteessa voi konsultoida myös **Kaskon lakimiehiä**.

2.5 Kunniaan liittyvä väkivalta

Kunniaan liittyvä väkivalta on yksi osa moninaista ilmiökenttää, josta oppilaitosten henkilökunnan olisi hyvä olla tietoinen ja joka tulisi osata tunnistaa tänä päivänä. Kunniaan liittyvän väkivallan kokeytarvitsee aina apua ja ymmärtävää kohtaamista. Oppilaitoksen henkilöstön velvollisuus on puuttua kaikenlaiseen väkivaltaan. Kunniaan liittyvät väkivallan ilmenemismuodot ovat moninaiset ja ne voivat olla vakavuudeltaan eriasteisia. Tyypillisimmillään se on henkilön painostamista toimimaan sukupuolittuneiden ja yhteisöllisesti jaettujen rooliodotusten mukaisesti. Se voi näkyä esimerkiksi sosiaalisten suhteiden, yhteydenpidon ja liikkumisen rajoituksena. Se voi olla myös vakavaa fyysistä väkivaltaa.

Kunniaan liittyvä väkivalta on useimmin tapahtumasarja kuin yksittäinen teko. Se on jatkuvaa, pakottavaa kontrollia. Kaikki muodot eivät välttämättä täytä rikoksen tunnusmerkistöä. Yleinen tilanne on vanhempien nuoriin kohdistama väkivalta ja avioeroon liittyvä väkivalta. Väkivalta voi olla

- henkistä, fyysistä, seksuaalista ja taloudellista,
- painostamista, uhkailua, pakottamista, rajoittamista, eristämistä, vainoamista,
- avioliittoon pakottamista ja avioeron saamisen estämistä,
- tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista ja/tai
- ääritapauksina henkirikokset.

Jos lukion henkilöstön jäsen saa tiedon, tai huoli herää alaikäiseen opiskelijaan kohdistuneesta kunniaväkivallasta tai sen uhasta, hänellä on lastensuojelulakiin perustuva velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Yhteydenotto opiskeluhuollon työntekijöihin, heidän kanssaan asiasta keskustelu ja työnjako asian hoitamisessa on syytä tehdä mahdollisimman pian. Useat kunniaan liittyväksi väkivallaksi luokiteltavat teot ovat rikoksia, joista kuuluu myös ilmoittaa poliisille niin alaikäisten kuin aikuistenkin kohdalla.

Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen ja oikean toimintatavan valitseminen voi olla vaikeaa. Näissä tilanteissa on syytä konsultoida poliisia. Voit myös konsultoida tilanteessa Rikosuhripäivystystä, puh. 116 006 (ma-pe klo 9 - 20, puhelu on maksuton).

2.5.1. Toimintaohjeita opettajalle: Ota väkivalta puheeksi

Lukion henkilökunnan jäsenten tehtävä on kysyä väkivallasta. Voit edetä tilanteissa seuraavalla tavalla:

- Luo opiskelijoiden luottamuksellinen ja arvostava suhde ja keskustele teemasta tarvittaessa koko ryhmän kanssa.
- Kun sinulle herää epäily mahdollisesta väkivallasta, keskustele asiasta kahden kesken opiskelijan kanssa ja käytä ammattitulkia tilanteessa. Huomioi opiskelijan toive tulkin sukupuolesta.
- Muista moniammatillinen yhteistyö: konsultoi opiskeluhuoltoa (kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja), lastensuojelua, poliisia ja järjestöjä.
- Myös henkinen väkivalta tulee ottaa vakavasti. Ohjaa opiskelija väkivallan uhrien tai tekijöiden palvelujen pariin.
- Kirjaa huolellisesti ja sovi aina seurantatapaaminen.
- Tee tarvittaessa rikosilmoitus ja lastensuojeluilmoitus

Väkivallantekijöitä on lähestyttävä kunnioittavasti. Väkivallan tekijän kulttuuritaustan perusteella ei saa olettaa väkivallalle kunniamotiivia. On tärkeää ottaa väkivalta puheeksi myös tekijöiden kanssa ja tarjota tietoa Suomen lainsäädännöstä, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä väkivallattomista kasvatuskeinoista. Järjestöillä on asiantuntemusta myös kunniaan liittyvän väkivallan tekijöiden auttamisesta. Tekijän luvalla voit ottaa järjestöön yhteyttä hänen puolestaan. Tekijät voivat joskus tulkita kunniamotiivin epäilyn todisteeksi kunnian loukkaamisesta ja uhrin asema voi vaarantua entisestään. Uhrin turvallisuus on aina taattava.

2.5.2. Ohjeita opiskelijalle

Apua voi olla vaikea hakea, mutta hae apua. Lukiossa sinua auttavat opettajat, kuraattori, psykologi tai terveydenhoitaja. Heidän kanssaan voit keskustella tilanteestasi luottamuksellisesti kahden kesken ja tarvittaessa myös muita ammattilaisia voidaan kutsua apuun.

Oppilaitoksen ulkopuolella apua tarjoaa muun muassa Kriisikeskus Monica, jos olet kokenut väkivaltaa tai väkivallan uhkaa. Voit soittaa numeroon 0800 05058, mennä käymään Kriisikeskus Monicaan (osoite Hermannin Rantatie 12 A) tai ottaa yhteyttä verkon kautta maanantaista perjantaihin (<https://monikanaiset.fi/kriisikeskus-monika/>). Lisätietoja saat toimipaikan opiskeluhuollon ammattilaisilta.

2.5.3. Yhteystietoja

Nollalinjalta apua ammattilaiselle ja asiakkaalle usealla kielellä Nollalinja: www.nollalinja.fi

Lisätietoja tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta osoitteessa: www.thl.fi/silpominen

Turvakotien yhteystiedot: www.nollalinja.fi/turvakoti

Apua kunniaan liittyvän väkivallan osapuolille

Sopu-työ: Loisto Settlementti, pk-seutu www.soputila.fi

Monika-naiset liitto www.monikanaiset.fi/kriisikeskus-monika

Ihmisoikeusliitto: www.ihmisoikeusliitto.fi

3. Päihteiden käytön ehkäiseminen ja käyttöön puuttuminen

3.1 Ehkäisevä päihdetyö

Helsingin kaupungin lukiot ovat päihteettömiä toimintaympäristöjä. Lukioiden ehkäisevällä päihdetyöllä tuetaan opiskelijoiden päihteettömyyttä. Lisäksi vähennetään päihdehaittoja ja päihteiden ongelmakäyttöä. (Päihteisiin kuuluvat päihdyttävät aineet kuten alkoholi, huumeet, lääkkeet, nikotiini- ja tupakkatuotteet.) Tämän suunnitelman piiriin kuuluu myös rahapelihaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen.

Ehkäisevä päihdetyö on osa lukion yhteisöllistä opiskeluhoitotyötä. Ehkäisevällä päihdetyöllä tarkoitetaan toimintaa, jolla vähennetään päihteiden käyttöä ja päihteiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja. Sen on perustuttava päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön ja hyviin käytäntöihin. Helsingin kaupungin lukioissa on päihdeasioissa selkeä linja, joka on koko henkilökunnan, opiskelijoiden ja huoltajien tiedossa.

Laissa ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (2015/523) todetaan, että julkinen valta (esim. Helsingin kaupunki) huolehtii alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisystä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Myös päihdehoitolaissa (1986/41, 1-2 §) korostetaan ehkäisevän työn tärkeyttä.

Opiskelijan opiskelukyvyyn ja päihteettömän elämäntavan tuki on tärkeä asia koko oppilaitoksessa. Jokainen oppilaitosyhteisön jäsen on velvollinen noudattamaan oppilaitoksen järjestyssääntöjä. Ryhmänohjaaja tutustuu opiskelijoidensa kanssa päihdetoimintamalliin opintojen alkuvaiheessa ja tarvittaessa myöhemmin uudelleen. Lukion henkilöstö ja opiskeluhoitoryhmä yhteistyössä suunnittelevat ja vastaavat ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta. Osana ehkäisevää päihdetyötä opiskeluhoitoryhmä voi tehdä yhteistyötä myös muiden yhteistyötahojen (mm. päihdepoliklinikka, Nuorisoasema, Klaari ja Ehyt ry) kanssa.

3.2 Ehkäisevän päihdetyön toteuttaminen

Lukion päihteisiin liittyvät ilmiöt tunnetaan (esim. kouluterveyskysely) ja niihin puuttumisen keinoja pohditaan opiskeluhoitoryhmässä moniammatillisesti sekä koko oppilaitoksen henkilöstön kanssa. Kouluterveyskyselyn tuloksia käsitellään oppilaitoksen henkilökunnan lisäksi myös opiskelijoiden ja huoltajien kanssa tulosten julkaisun jälkeen.

Erityisesti opintojen alkaminen ja päättyminen, sekä lomien alkaminen ja päättyminen ja yleiset juhlapäivät (esim. vappu, taiteiden yö, uusi vuosi) ovat niitä kohtia, joihin kannattaa ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta varautua hyvin jo ennalta.

Oppilaitoksen ehkäisevä päihdetyö huomioidaan lukiokohtaisessa opiskeluhoitotyön vuosikellossa (esim. ehkäisevän päihdetyön viikko 45). Lukioissa voidaan käyttää hyödyksi ehkäisevän päih-

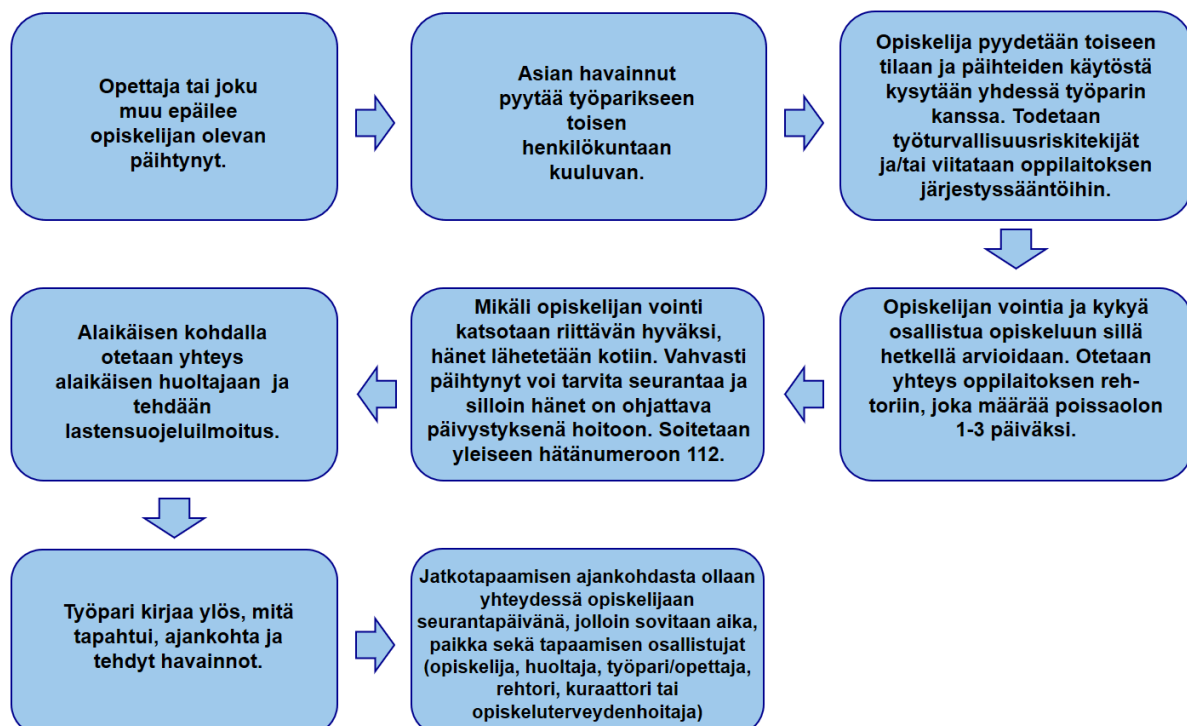
detyön muistilistaa ja vuosikelloa. Sitä voi muokata vapaasti oman oppilaitoksen tarpeisiin sopivaksi osana ehkäisevän päihdetyön toteutuksen suunnittelutyötä. Ehkäisevän päihdetyön järjestäminen oppilaitoksessa –esitys on ladattavissa sivulta:

<https://opehuone.fi/wp-content/uploads/ehkaisevan-paihdeetyon-jarjestaminen-oppilaitoksessa.pdf>

3.3 Akuutti päihdetilanne

Lukioiden järjestyssääntöjen mukaan päihteiden hallussapito, käyttö ja päihteiden vaikutuksen alaisena esiintyminen oppilaitoksen alueella ja oppilaitoksen järjestämissä tilaisuuksissa on kiellettyä. Päihdetilanteisiin puuttuminen on koko henkilöstön vastuulla.

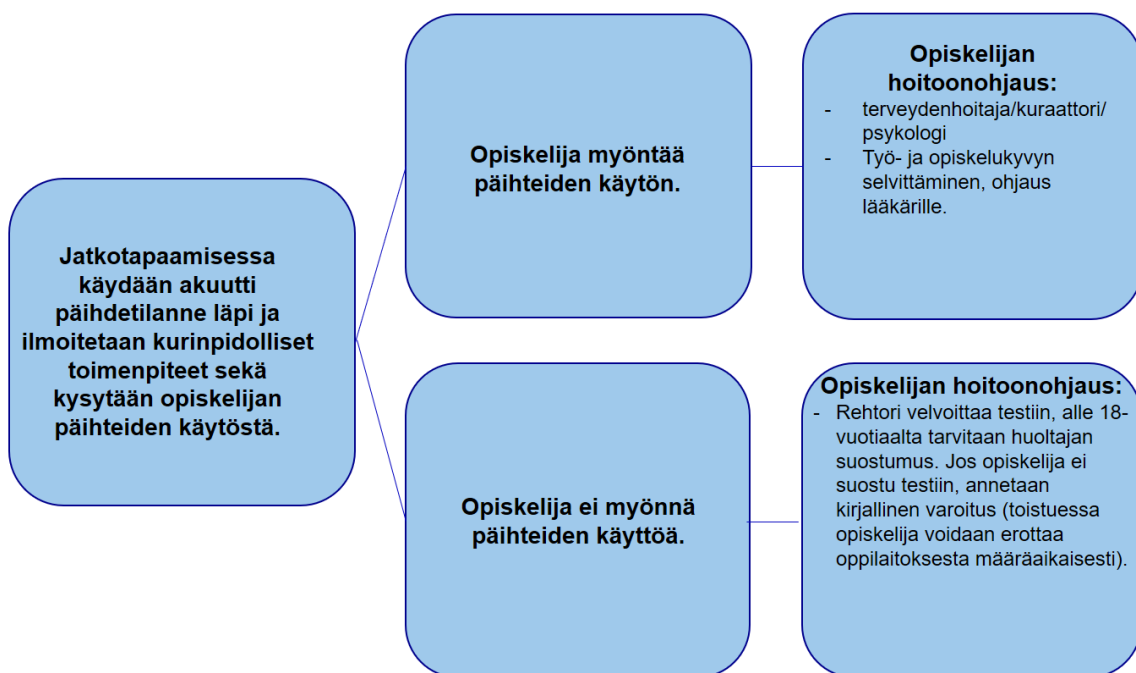
Akuutissa päihdetilanteessa opiskelijan mahdollinen päihteiden käyttö otetaan puheeksi välittömästi (Kuvio 4.). Opettajalla tai muulla henkilökuntaan kuuluvalla, joka epäilee opiskelijan olevan päihtynyt, on velvollisuus puuttua asiaan. Perusteena epäilylle voi olla opiskelijan käyttäytyminen tai opiskeluturvallisuuden vaarantuminen. Asiaan puuttumista varten opettaja tai muu henkilökuntaan kuuluva hakee itselleen työparin toisesta henkilökuntaan kuuluvasta. Työpari pyytää opiskelijan erilliseen tilaan ja ottaa puheeksi opiskelijan käytöksestä tai olemuksesta tehdyt havainnot. Tilanteessa tulee todeta turvallisuusriskitekijät ja/tai viitata oppilaitoksen järjestyssääntöihin. Tarvittaessa työpari konsultoi opiskeluhuoltohenkilöstöä (terveydenhoitaja tai kuraattori). Lisäksi asiasta ilmoitetaan viipymättä rehtorille, joka päättää, voiko opiskelija jatkaa oppilaitoksessa oloaan kyseisenä päivänä ja seuraavina kolmena päivänä. Alaikäisen opiskelijan huoltajaan otetaan yhteyttä viipymättä ja huoltaja kutsutaan paikalle. Työpari tekee viipymättä lastensuojeluilmoituksen tilanteesta. Vahvasti päihtynyt voi tarvita välitöntä valvontaa ja seurantaa ja silloin hänet on ohjattava päivystyksenä hoitoon. Tässä tilanteessa soimitaan yleiseen hätänumeroon 112. Työparin tulee dokumentoida tapahtunut kokonaisuudessaan kirjallisesti ja toimittaa tiedot rehtorille asian jatkoselvittelyä varten.

Kuvio 4. Toimintaohje akuutissa päihdetilanteessa oppilaitoksessa

Opiskelijan kanssa sovitaan jatkotapaamisesta asian jatkoselvittelyä varten. Mikäli opiskelijan päih-
tymys estää ajankohdan sopimisen, sovitaan se mahdollisimman pian.

Tilanteen jatkoselvittelyyn osallistuvat opiskelija, alaikäisen kohdalla huoltaja, rehtori, työ-
pari/opettaja sekä kuraattori/terveydenhoitaja. Jatkoselvittelyssä käydään tapahtunut läpi ja il-
moitetaan kurinpidolliset toimenpiteet (ks. Kuvio 5.). Opiskelijalta kysytään päihteiden käytöstä.
Opiskelijan myöntäessä päihteidenkäytön hänet ohjataan asianmukaisesti kunnan päihdehoitoon.
Opiskelijan kiistäessä päihteidenkäytön, rehtori velvoittaa hänet tutkimukseen huumausaineen
vaikutuksen alaisuudesta. Alaikäisen kohdalla huumausainetestiin tarvitaan myös huoltajan suos-
tumus. Opiskelijalle varataan aika lääkärikeskuksesta ja rehtori täyttää opiskelijan kanssa kaavak-
keen. Opiskelijan on toimitettava lääkärikeskuksessa tulkittu huumeeseulan vastaus suljetussa kirje-
kuoressa rehtorille kohtuullisessa ajassa, jonka rehtori määrittää. Huoltajan kieltäessä huumausai-
netestin tekemisen, konsultoidaan lastensuojelua ja sovitaan yhdessä monialaisen tapauskohtai-
sen asiantuntijaryhmän kanssa asian seurannasta ja jatkotoimenpiteistä.

Kuvio 5. Toimintaohje akuutin päihdetilanteen jatkoselvittelyä varten

3.5 Huomioitavaa

Ota yhteys poliisiin 112 aina seuraavissa tilanteissa:

- Opiskelija on vahvasti päihtynyt, käyttäytyy uhkaavasti,
- Opiskelijan päihtymys vaarantaa hänen itsensä tai muiden turvallisuuden,
- Opiskelija uhkaa lähteä ajamaan moottoriajoneuvolla,
- Opiskelijalla on hallussaan huumeita, käyttää niitä oppilaitoksen alueella,
- Opiskelija myy huumeita oppilaitoksen alueella,
- Opiskelija kieltäytyy poistumasta oppilaitoksen alueelta.

Muista dokumentoida tapahtumaketju kokonaisuudessaan. Kirjaa ylös paperille tapahtumat ja toimita kirjauksesi oppilaitoksen johdolle.

Turvaamistoimet:

- Ilmoitus huoltajille (alle 18v) ja oppilaitoksen johdolle.
- Määritellään jatkotoimenpiteet ja mahdolliset kurinpitotoimet.

4. Tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Tasa-arvolain tarkoituksena on sukupuolten tasa-arvon parantaminen, sukupuoleen perustuvan syrjinnän ehkäiseminen, sukupuolittuneiden ajattelutapojen ja käytäntöjen purkaminen sekä tietoisuuden lisääminen sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun yksilöllisyydestä. Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on turvata yhdenvertainen kohtelu ja estää syrjintä kaikenlaisilla perusteilla. Molemmat lait velvoittavat oppilaitoksia laatimaan suunnitelmat, jotka edistävät oppilaitoksissa tehtävää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä. Oppilaitosten ja koulutuksen järjestäjien velvollisuuksiin kuuluu tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen. Tasa-arvolaki määrää, että tasa-arvosuunnitelma on tehtävä vuosittain tai vähintään kolmen vuoden välein.

Tasa-arvolaki velvoittaa oppilaitoksia huolehtimaan siitä, että naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen. Opetuksen, tutkimuksen ja oppiaineiston tulee tukea tasa-arvon toteutumista sekä ennaltaehkäistä syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Oppilaitosten tulee määrätietoisesti purkaa ajattelutapoja ja käytäntöjä, jotka ohjaavat valitsemaan koulutuksen ja ammatin kaavamaisesti sukupuolen mukaan. Oppimateriaalien tulee olla sellaisia, etteivät ne luo ennakkoluuloja tai kaavamaisia sukupuolirooleja. Koulutuksessa tulee lisätä tietoisuutta sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun yksilöllisyydestä. Tasa-arvon kannalta on myös tärkeää varmistaa, että oppilaitoksessa tunnustetaan seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ja että siihen osataan puuttua.

Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on turvata yhdenvertainen kohtelu kaikille. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Yhdenvertaisuuslaissa määritellyt syrjintäperusteet ovat

- ikä
- alkuperä
- kansalaisuus
- kieli
- uskonto
- vakaumus
- mielipide
- politiikka
- ay-toiminta
- vammaisuus
- seksuaalinen suuntautuminen
- muu henkilöön liittyvä syy

Oppilaitosten on aktiivisesti kehitettävä tasa-arvoista ja yhdenvertaista toimintaympäristöä sekä tartuttava eriarvoistaviin käytänteisiin. Tätä työtä varten on luotava rakenteet ja toimintatavat, joiden avulla tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään jokapäiväisessä toiminnassa.

Lukion rehtori on avainasemassa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön sitouttamisessa sekä hyvän asenneilmapiirin muodostumisessa. Kunkin oppilaitoksen omien tarpeiden ja olosuhteiden mukaan laaditut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat välineitä ihmisoikeusperustaisen koulutuksen toteuttamiseksi.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tulee sisältää:

- selvityksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteesta
- arvion aikaisempaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista
- tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Erytystä huomiota tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintasuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on koko yhteisön tekemä, huoltajilla on oltava mahdollisuus kommentoida valittuja edistämistoimenpiteitä. Suunnitelman muoto on vapaa ja tärkeää onkin tehdä suunnitelmasta toiminnallinen. Suunnitelmassa tehdään näkyväksi tunnistetut epäkohdat ja toimenpiteet niiden kehittämiseksi. Sen tulee näkyä arjessa ja olla koko yhteisön yhteinen. Käytännön ohjeita suunnitelmien tekoon löytyy: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu-oppilaitoksissa#anchor-oppaita-ja-tyokaluja>

4.1. Moninaisuuden huomioiminen

Opiskelijoita ja oppilaitosyhteisön muita jäseniä on kohdeltava yksilöinä – ilman heidän taustaansa koskevia oletuksia. Moninaisuuden huomioon ottaminen tarkoittaa, että ketään ei kategorisoida esimerkiksi hänen taustaansa yhdistettävien stereotyyppien kautta. Moninaisuudelle on tärkeää antaa tilaa kielenkäytössä, viestinnässä, visuaalisissa materiaaleissa ja tilaratkaisuissa sekä siinä, keitä esitetään asiantuntijoina. Yhteisönsä moninaisuuden tunnustamalla ja huomioimalla oppilaitos tukee jokaisen jäsenensä hyvinvointia, opiskelua ja työntekeä. Ennako-oletuksia tulee pyrkiä tunnistamaan ja käytäntöjä muuttamaan, mikäli epäkohtia havaitaan.

Lähtökohtaisesti toimintatavat ja tilaratkaisut suunnitellaan esteettömiksi ja saavutettaviksi sekä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistäviksi riippumatta siitä, onko oppilaitoksessa vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämässä ei ole kyse vain yksittäistapauksissa tehtävistä poikkeuksista ja mukautuksista. Yhdenvertaisella ja kaikki tervetulleeksi toivottavalla toimintakulttuurilla on myönteinen vaikutus siihen, millaiseksi oppilaitos mielletään ja ketkä hakeutuvat sinne opiskelemaan tai töihin.

Osallisuus, esteettömyys ja saavutettavuus sekä opiskelijahuollon toimivuus ovat osa-alueita, jotka tukevat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista oppilaitoksen arjessa. Vahvistamalla opiskelijoiden yhteenkuuluvuutta oppilaitosyhteisöön, huolehtimalla heidän fyysisistä ja psyykkisistä

toimintaedellytyksistä ja tarjoamalla yksilöllisesti riittävästi tukea luodaan perusta sujuvalle ja mielekkäälle opiskelulle. Myönteistä toimintakulttuuria edistetään myös lisäämällä opiskelijoiden vaihtumismahdollisuuksia oppilaitoksen kehittämiseen.

4.2. Sukupuolitietoisuus

Sukupuolitietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Sukupuolitietoisessa opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja puretaan niitä sukupuolten tasa-arvoa rakentaen. Sukupuolitietoisuuden tavoitteena on, etteivät opetuksen ja ohjauksen käytännöt luo tai ylläpidä opiskelijoiden jakoa erillisiin ryhmiin heidän sukupuolensa mukaan. Opiskelijoita ohjataan yksilöllisiin valintoihin vaikkapa jatkokoulutuksen tai työpaikkojen suhteen.

Miten huomioida sukupuolen moninaisuus:

- Kehitetään oppimisympäristöä turvallisemmaksi kaikkien sukupuolten kannalta.
- Käytetään sukupuolivähemmistöihin kuuluvien käyttämiä termejä.
- Kehitetään sukupuolen moninaisuuden käsittelyä opetuksessa ja oppimateriaaleissa.
- Puhutellaan opiskelijoita ja henkilöstöä ilman oletuksia sukupuolesta ja sillä nimellä, jota opiskelija toivoo itsestään käytettävän.
- Tarkistetaan, onko sukupuolittuneiden tilojen (esim. wc:t, pukuhuoneet) lisäksi käytettävissä myös sukupuolineutraaleja tiloja.
- Luodaan käytäntöjä, joilla ennaltaehkäistään sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää esimerkiksi opinto- ja uraohjauksessa, opiskelijavalinnoissa ja opintosuoritusten arvioinnissa.
- Varmistetaan riittävä asiantuntemus sukupuolen moninaisuudesta opiskeluhuollossa
- Varmistetaan mahdollisuus muuttaa tutkintotodistusten nimi- ja sukupuolimerkinnot jälkikäteen.
- Varmistetaan nimeä ja sukupuolta koskevien rekisterimerkintöjen muuttamisen mahdollisuus oppilaitoksen käyttämissä henkilörekistereissä ja tietovarannoissa.

Lähde: Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja vieranomaisille (2015).

4.3. Syrjinnän ehkäisy

Syrjintä tarkoittaa henkilön tai ryhmän eriarvoista kohtelua tai eri asemaan asettamista ilman hyväksyttävää syytä. Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn vuoksi. Muu henkilöön liittyvä syy voi tarkoittaa tilanteesta riippuen esimerkiksi opiskelijan vähävaraisuutta, asuinpaikkaa tai oikeudellista asemaa esimerkiksi maksuhäiriöisenä, asevelvollisena tai ilman oleskelulupaa maassa oleskelevana. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annettu laki eli tasa-arvolaki puolestaan kieltää syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Sekä tasa-arvolain että yhdenvertaisuuslain kieltämä häirintä on myös yksi syrjinnän muoto.

Syrjintä on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

5. Lähisuhdeväkivallan ehkäisy

Lähisuhdeväkivallan muotoja on monia ja niihin tulee puuttua. Lähisuhdeväkivalta voi olla:

- fyysistä väkivaltaa: väkivallalla uhkaaminen, lyöminen, tukistaminen, läpsiminen, potkiminen, töniminen, kuristaminen ja terä- tai ampuma-aseen käyttö
- henkistä väkivaltaa: pelottelu, vähättely, nöyryyttäminen, nimittely, mitätöinti, eristäminen, kontrollointi ja sosiaalisen kanssakäymisen rajoittaminen
- kunniaväkivaltaa: perheen tai suvun piirissä tapahtuva kunniannormien puolustamiseen liittyvä ihmisoikeuksia rikkova väkivalta
- hengellistä väkivaltaa: henkinen väkivalta, johon liittyy uskonnollinen ulottuvuus
- seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä: raiskaus, sukupuoliyhteyteen tai seksuaalisen kanssakäymisen eri muotoihin pakottaminen ja insesti, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen
- taloudellista väkivaltaa: rahan käytön kontrollointi, kiristäminen ja toisen rahojen ottaminen omaan käyttöön

Kun keskustele mahdollisesti väkivallan kohteeksi joutuneen kanssa:

- Kysy väkivallasta suoraan.
- Kuuntele myötätuntoisesti ja avoimesti.
- Varmista, että mahdollinen väkivallan tekijä ei ole paikalla.
- Kerro, miten monimuotoista väkivalta on ja voi olla
- Ota väkivaltaan kantaa: kerro, että se on rikos ja että sinulla on tietynlaisista rikoksista ilmoitusvelvollisuus.
- Kerro, että väkivalta ja riita ovat eri asioita ja että väkivalta useimmiten jatkuu, ellei siihen puututa.
- Kerro, että opiskelija saa apua, ja saata hänet tarjolla oleviin palveluihin. Ota yhteyttä opiskeluhuollon henkilöstöön.
- Arvioi väkivallan kokijan ja perheen välitön turvallisuuden tarve. Selvitä onko opiskelijan turvallista palata kotiin.

Kun keskustele mahdollisesti väkivaltaisesti käyttäytyneen kanssa:

- Kysy väkivallasta suoraan (työparin käyttö on suositeltavaa).
- Kuuntele myötätuntoisesti ja avoimesti.
- Kerro, miten monimuotoista väkivalta on.
- Ota väkivaltaan kantaa: kerro, että se on rikos ja että sinulla on tietynlaisista rikoksista ilmoitusvelvollisuus. Kerro, että väkivalta aiheuttaa seuraamuksia, jotka ovat väkivallan koki-jalle, muille perheenjäsenille ja asiakkaalle itselleen tuhoisia.
- Kerro, että väkivalta ja riita ovat eri asioita ja että väkivalta useimmiten jatkuu, ellei siihen puututa.
- Kerro, että opiskelija saa apua, ja saata hänet tarjolla oleviin palveluihin. Ota yhteyttä opiskeluhuollon henkilöstöön.

Lähteet

Hansen, S., Sams, A., Jäppinen, M. & Latvala, J. (2016) Kunniakäsitykset ja väkivalta. Selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Ihmisoikeusliitto.

Haravuori, H., Muinonen, E., Kanste, O. & Marttunen, M. (2017). Mielenterveys- ja päihdetyön menetelmät opiskeluterveydenhuollossa: Opas arviointiin, hoitoon ja käytäntöihin.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131873/URN_ISBN_978-952-302-722-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hietanen-Pesola, M., Laitinen, K., Järvinen, J. & Fagerlund-Jalokinos, S. (2019). Toisella asteella toimien: opas oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmälle.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138568/URN_ISBN_978-952-343-374-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L. & Lahtinen, M. (2020) Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2020:3a.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kiusaamisen_vastainen_työ_kouluissa_ja_oppilaitoksissa.pdf

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset. Tunnista, turvaa ja toimi. Sosiaali- ja terveys-toimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2008:9.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74213/Julka_2008_9_perhevakivalta-tyon_suosituksia_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Honkala, S., Lempinen M., Nousiainen K., Onwen-Huma, H., Salo, a. & Wacker, R. (2019). Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2019:4a

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/mukana-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuustyoy-toisella-asteella>

Soralainsäädännön toimeenpano terveydenhuollossa. Ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2015:2.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70341/URN_ISBN_978-952-00-3562-4.pdf

SORA-säädösten toimeenpano ammatillisessa koulutuksessa

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/5782990/tiedot>

THL Tiedä ja toimi kortti. Kunniaan liittyvää väkivaltaa on mahdollista tunnistaa ja ehkäistä (2021)

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143126/TT_Kunniaan_liittyva_vakivallan_ammattilaisille_web.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille (2015).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74462/URN_ISBN_978-952-00-3583-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Liitteet

Liite 1. Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä kiusaaminen

Kiusaamista ei ole Suomessa kriminalisoitu omana tekonaan, mutta kiusaaminen voi täyttää vakavimmillaan myös rikoksen tunnusmerkistön. Jos koulun tietoon tulee alaikäiseen oppilaaseen kohdistuva kiusaaminen, joka saattaisi täyttää rikoksen tunnusmerkistön, koulun kannattaa ensin olla yhteydessä oppilaan huoltajaan ja tarvittaessa tämän jälkeen poliisiin. Koulu voi myös kysyä neuvoa poliisilta, olisiko tilanteessa syytä tehdä rikosilmoitus. Vakavissa väkivaltaa sisältävissä tilanteissa tulee ottaa välittömästi yhteyttä poliisiin.

Kiusaamisessa voi olla kyse esimerkiksi seuraavista rikoksista:

Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä voi olla esimerkiksi tiedon, vihjauksen tai kuvan levittäminen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa.

Kunnianloukkauksesta on kyse silloin, kun joku esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen aiheuttaen vahinkoa tai kärsimystä loukatulle tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Perättömien tietojen levittäminen tai toista häpäisevien asioiden kertominen voi siis olla rangaistavaa. Vihapuhe on yleiskielessä ja julkisessa keskustelussa käytetty termi. Vihapuheesta tulee erottaa rangaistava vihapuhe.

Rangaistava vihapuhe on viestintää, joka täyttää rikoksen tunnusmerkit. Yleisiä rikosnimikkeitä rangaistavalle vihapuheelle ovat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen tai uskonrauhan rikkominen.

Laittomasta uhkauksesta on kyse, kun henkilö, joka aseella tai muutoin uhkaa toista rikoksella olosuhteiden ollessa sellaiset, että uhatulla on perusteltu syy pelätä oman tai toisen henkilön turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Laiton uhkaus voi tapahtua myös sähköpostilla, puhelimitse tai lähestymällä henkilöä sosiaalisessa mediassa erittäin vihamielisessä tarkoituksessa.

Pahoinpitelystä on kyse, kun henkilö tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Lievässä pahoinpitelyssä aiheutetaan toiselle fyysistä kipua, josta ei jää pysyvää jälkeä.

Seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädettyjä tekoja ovat muun muassa raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta ja lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin.

Vainoaminen on tilanne, jossa joku toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta. Kiusaaja voi lähteä esimerkiksi seuraamaan kiusattua koulumatkalla tai koulupäivän jälkeen. Erityisesti pitkään jatkuneet kiusaamistilanteet saattavat täyttää vainoamisen tunnusmerkit.

Lisäksi kiusaamistilanteeseen voi liittyä rikosnimikkeitä kuten **omaisuuteen kohdistuva vahingon- teko, näpistys, varkaus ja kiristys**.

Verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen liittyviä rikosnimikkeitä voivat olla esimerkiksi laitton uh- kaus, viestintärauhan rikkominen, identiteettivarkaus, tekijänoikeusrikos, tietoliikenteen häirintä, tietomurto, viestintäsalaisuuden loukkaus, petos ja datavahingonteko.

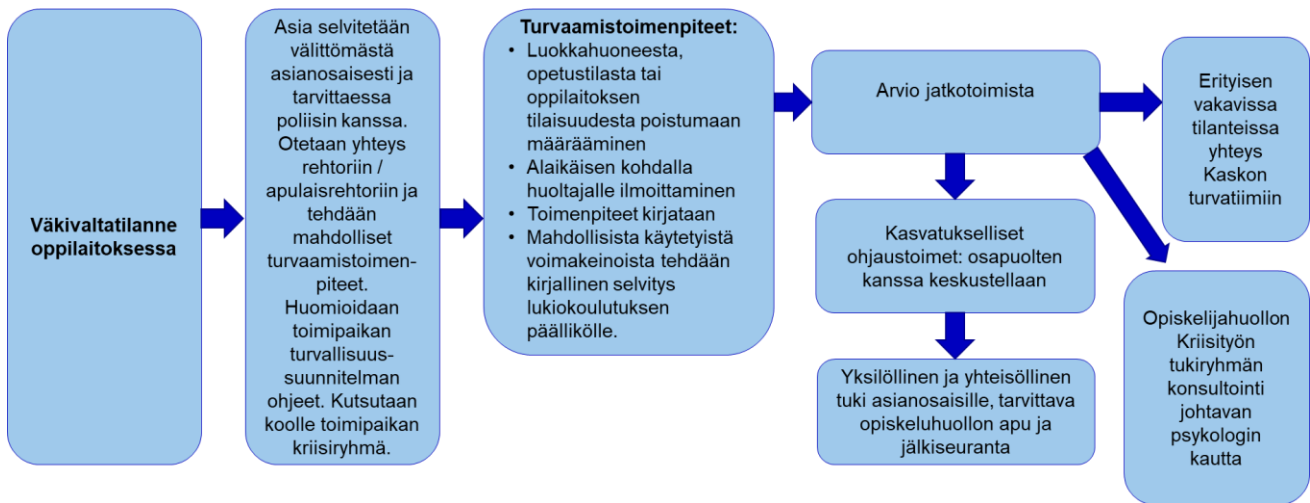
Rikosoikeudellisen rangaistusvastuun edellytyksenä on se, että tekijä on täyttänyt 15 vuotta ja on syyntakeinen. Poliisi voi käynnistää esitutkinnan myös alle 15 -vuotiaan rikosepäilystä. Myös alaikäinen on vahingonkorvausvelvollinen eikä vahingonkorvausvelvollisuudessa ole alaikä- rajaa. Huoltaja ei ole vahingonkorvausvelvollinen alaikäisen vahingosta, ellei hän ole laiminlyönyt valvontavelvollisuuttaan. Jos vahingon on aiheuttanut kahdeksatoista vuotta nuorempi, hän on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahin- gon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harki- taan kohtuulliseksi⁵⁰. Yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain mukaisesti syrjinnän kohteeksi joutu- neella on oikeus hyvitykseen siltä opetuksen järjestäjältä, joka on lain vastaisesti syrjinyt. Vahin- gonkorvaus ja syrjinnän perusteella määrättävä hyvitys voivat tulla kysymykseen, vaikka niiden pe- rusteena olevaan tekoon tai laiminlyöntiin ei liittyisi rikosta.

Alaikäisen puolesta puhevaltaa käyttää hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edus- tajansa. Viisitoista vuotta täyttäneellä ja hänen huoltajallaan tai muualla laillisella edustajallaan on kummallakin erikseen oikeus käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta.

Lainaus

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L. & Lahtinen, M. (2020) Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2020:3a.

Liite 2. Toimintamalli oppilaitoksessa tapahtuviin väkivaltatilanteisiin

Helsinki

**Helsingin kaupunki
Kasvatuksen ja koulutuk-
sen toimiala**

Töysänkatu 2D
00510 Helsinki
PL 51300
00099 Helsingin kaupunki
Puhelinvaihte 09 310 8600

www.hel.fi